

AZ ELTE BTK MŰVÉSZETTÖRTÉNETI INTÉZETÉNEK 150 ÉVES JUBILEUMI ESEMÉNYSOROZATA

A Budapesti Magyar Királyi Tudományegyetem az Országos Magyar Képzőművészeti Tanács javaslatára hozta létre az önálló Művészettörténeti Tanszéket, amelynek első vezetőjeként 1872-ben Henszlmann Imrét nevezeték ki mint nyilvános rendkívüli tanárt. Ettől kezdve egészen az ezredfordulóig ez a tanszék volt a magyarországi művészettörténet-szakmai-szellemi centruma. E tanszék közvetlen jogörököse, az ELTE BTK Művészettörténeti Intézete a 2022/2023-as tanévben ünnepi programokkal köszönti fennállásának 150. évfordulóját.

ÜNNEPI ÜLÉS

NOVEMBER 16., SZERDA

ELTE Bölcsészettudományi Kar, Kari Tanácsterem
1088 Budapest, Múzeum krt. 4/A, fsz. 39.

14.00–14.30

Köszöntő

Bartus Dávid, dékán (ELTE Bölcsészettudományi Kar)

Pócs Dániel, intézetigazgató (ELTE BTK Művészettörténeti Intézet)

14.30–15.00

Szentesi Edit (ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Művészettörténeti Intézet)

A művészettörténet egyetemi oktatásának kezdetei Budapesten:

A történetírás segédtudományából a filozófiai esztétikán át a műértés historizálásáig

A nagyszombati, majd pest-budai egyetem tudós történész tanárai kezdetektől bevonták a múlt tárgyi emlékeit is a történeti források körébe, s nem hiányzott Magyarország egyeteméről a műtárgyaktól mondhatni teljesen független művészetelmélet magas szintű művelése és oktatása sem. Az ún. keresztény korok képzőművészetének tanulmányozása a 19. század első évtizedeiben professzionalizálódott (s vált el ikertestvérétől, a klasszika archeológiától), de Magyarország ezt a fordulatot csupán a kiegyezés után követte: egy modern európai állam teljes oktatási és kulturális intézményrendszerének kiépítésére tett erőfeszítések keretében a művészettörténet professzorának is volt helye a pesti egyetemen. A magyar modernizáció azonban még ezidőtájt sem töltötte ki e kereteket: Henszlmann Imre bölcsészkar katedráról valójában rajztanár-jelölteknek tartott rendkívül nagy történeti „anyagot” ismertető, igen rosszul illusztrált, monoton fölolvadásokat.

15.00–15.30

Gosztonyi Ferenc (Szépművészeti Múzeum – Közép-Európai Művészettörténeti Kutatóintézet)

Fülep Lajos munkássága és hagyatéka

Az ELTE Művészettörténeti Intézetének 112-es nagy előadóterme Fülep Lajos (1885–1970), egykori tanszékvezető egyetemi tanár nevét viseli. Nehéz lenne olyan besorolást találni, amely Fülep sokirányú tevékenységét egy diszciplináris keretbe rendezné, és amellyel ő maga is egyetértene. Még talán művészettudományi nevezhetnének leginkább, de művészettörténész, legalábbis a szó hagyományos értelmében, biztos nem volt. Ennek ellenére, jóllehet nem ismerem a terem névadóinak egykori érveit, választásuk, véleményem szerint, tökéletes volt. Előadásomban Fülep pályájának vázlatos bemutatásával e látszólagos ellentmondás feloldására teszek kísérletet, röviden bemutatva Fülep szellemi hagyatékát és a legfontosabb tanítványai közül is néhányat.

15.30–16.00

Rényi András (ELTE BTK Művészettörténeti Intézet)

Poszthumán művészettörténet?

Töprengések egy diszciplína jelenéről és jövőjéről

A hazai művészettörténeti tudósképzés kezdeteinek kerek évfordulója kiváló alkalmat kínál arra, hogy – a százötven éve, az egykori Budapesti Tudományegyetemen alapított és ma az ELTE Művészettörténeti Intézeteként létező intézmény történetéről és a magyar művészettörténet néhány grandiózus tudós-tanár-egyéniességéről való megemlékezésen túl – eltöprengjünk kissé diszciplinánk mai állapotáról, válaszútjairól és jövőbeli kilátásairól is – itthon és szélesebb nemzetközi kontextusban egyaránt. Létezik-e még „a” művészettörténet mint egységes és autonóm tudományos diszciplína, vagy az mára nem több számtalan, a művészeti szférához kapcsolódó heterogén kutatói-gyűjtői-kommunikátori praxis és aktivitás ernyőfogalmánál? Előadásomban vázlatosan áttekintem az elmúlt évtizedekben a tradicionális művészettörténetben végbement paradigmaváltásokat, az egykor egységesként és autonómként megalapított diszciplína pluralizálódásának, párhuzamos tudományokká, irányzatokká, diskurzusokká való differenciálódásának folyamatát – és fölvetem a kérdést: van-e még létjogosultsága annak a klasszikus humán tudománynak, amely saját fontosságát még mindig a legszélesebb értelemben vett kulturális örökség megmentésének, szakszerű konzerválásának és a jelen számára való hiteles újraelsajátításának éthoszából meríti? Van-e felelősségünk abban, hogy mi történik a tudományozással és a legalább másfél évszázada fölhalmozott tudáskincessel, amikor itthon és világszerte az új barbárság korszakának beköszönte közeleg?

16.00–17.00

A Művészettörténeti Intézet díjainak átadása

Szilárdfy Zoltán jutalomdíj

Péter András ösztöndíj

Fülep Lajos díj

MŰVÉSZETTÖRTÉNETI KONFERENCIA

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem,
a Pázmány Péter Katolikus Egyetem
és a Károli Gáspár Református Egyetem
művészettörténeti tanszékeinek oktató tanárok részvételével

NOVEMBER 17., CSÜTÖRTÖK

**ELTE BTK Művészettörténeti Intézet, Fülep Lajos-terem
1088 Budapest, Múzeum krt. 6-8, I. em. 112.**

9.45–10.00

Köszöntő

Pócs Dániel, intézetigazgató (ELTE BTK Művészettörténeti Intézet)

Középkor és reneszánsz

Szekcióvezető: **Endrődi Gábor** (ELTE)

10.00–10.20

Szakács Béla Zsolt (PPKE)

A somogyvári Spinario – másfél évszázad olvasatában

Van egy enigmatikus kőfaragvány a kaposvári Rippl-Rónai Múzeum gyűjteményében, melyet a legutóbbi időkig a Magyar Nemzeti Galéria lapidáriumában állítottak ki. Ezen egy térdelő alak látható, aki tövist húz ki a lábából, miközben egy vicsorgó oroszlán mancsával az alak lábához kap. Az oroszlán és a tövist húzó kombinációja teljesen egyedülálló a középkori művészetben, így annak értelmezése is nagy nehézségekbe ütközik. Ezt fejezi ki az elmúlt másfél évszázad magyar kutatása is. Elsőként Rómer Flóris írt róla, ő Jeromost látta benne. Később Gerece Péter Dánielnek, esetleg ismeretlen mártírnak vélte, Dercsényi Dezső pedig Sámsonnak. Somogyi Antal Krisztus szimbólumaként értelmezte, Horváth Henrik ellenben a keleti eredetű pszichomachia kifejeződéseként értékelte. Kádár Zoltán ismerte fel, hogy itt valójában két érintkező jelentésréteg kapcsolódik össze: az emberre fenekedő oroszlán (griff) és a tövissel bíbelődő bűnös. Tóth Sándor ezzel szemben visszafogottabb volt az értelmezésben, és arra utalt, hogy „középkori jelentése többnyire a bűnnel, a gyengeséggel, a nevetségességgel összefüggő”. Magát az eredeti Spinariót, mely az egész középkorban ismert volt, a korabeli források a mezítelenséggel és így a bálványokkal, másrészt a szépségéről híres Absolonnal kapcsolták össze. Gyakran találkozunk vele mint március hónap megtettesítőjével, később pedig egy narratíva is kötődött hozzá: a hűséges futáré (*Il Fedele*), aki csak a hír átadása után húzza ki a tövist a lábából. Számos középkori másolata csak a konkrét kontextus ismeretében fejthető meg. Somogyváron a dombormű egy hatdarabos sorozat része, amelyben Krisztus, egy angyal, Szent Péter, Sámson és egy griff társaságában találjuk. Ebben az összefüggésben Kádár (és a később őt követő Dercsényi) értelmezése állhat a legközelebb az igazsághoz, azzal, hogy itt nem egyszerűen a veszendő bűnöst, hanem a bűntől szabadulni kívánó, az üdvösségért megküzdő lelket állították példaképül a hívek elé.

10.20–10.40

Jékely Zsombor (KRE)

Megjegyzések a pesti Belvárosi Plébániatemplom Madonna-falképéhez

2010 tavaszán a pesti Belvárosi Plébániatemplom szentélykörüljárójának keleti falán, egy téglalap alakú, elfalazott fülke hátoldalán egy 14. századi, épségben megőrzött Madonna-kép került napvilágra. A Madonna ölében állva ábrázolt kis Jézust ragyogó kék tunikában ábrázolta a festő. Előadásomban megkísérlem a freskó készítési idejének és analógiáinak meghatározását, valamint bemutatok egy lehetséges magyarázatot a falkép ikonográfiai sajátosságaira. A *Medium regni* kis számú falképes emlékei közé tartozó Madonna-képet az Anjou-kori udvari művészet és ereklyekultusz kontextusában tárgyalom.

10.40–11.00

Pócs Dániel (ELTE)

Római és firenzei oroszlánokról

Az ELTE Egyetemi Könyvtárában őrzött, Cod. Lat. 13 jelzetű Suetonius-corvina művészettörténeti szempontból jelentéktelennek tűnik: címlapját és iniciáléi nagy részét kivágták, miniatúrákat ezért nem találunk benne. A kódex scriptora – bár a kolofon szignót és datálást nem tartalmaz – a firenzei Piero Cennini volt, aki 1467 és 1470 között mintegy tucatnyi kéziratot másolt és/vagy emendált a humanista könyvkultúra iránt fogékony magyarországi főpapok, így Handó György pécsi nagyprépost, valamint Janus Pannonius pécsi püspök és Zrednai Vitéz János esztergomi érsek számára. A Suetonius-corvina eredeti tulajdonosát is köztük kell keresnünk, de előadásomban elsősorban nem a kódex provenienciájának kérdésével kívánok foglalkozni, hanem az első előzéklapon olvasható, egykorú kéztől származó epigramma diplomácia-, irodalom- és művészettörténeti kontextusával. A szöveg forrása az az *admonitio*, amely egykor a római Capitoliumon, a Palazzo dei Senatori középkori épületének bejárata fölött volt olvasható, és az alávetetteknek megkönyörülő oroszlán példájával figyelmeztette a hatalom birtokosait a legfontosabb uralkodói erény, a nagylelkűség (*magnanimitas*) jelentőségére.

11.00–11.20

Takács Imre (ELTE)

Erény és szerencse, avagy az érem másik oldala.

Adalék Bakócz Tamás művészetpártolásához

Bakócz Tamásnak, a magyar reneszánsz legendás figurájának egyik régóta ismert, de kevésbé értett személyes megrendeléséhez és annak fennmaradt eredményéhez fogok kommentárokat fűzni. Portréjával ellátott érméről lesz szó, amelynek pontosabb datálásához is lehet érveket felhozni, de ennél lényegesebb az érem hátoldalának metaforikus képe, amelynek antik irodalmi és képi toposzok, valamint ezek 15. századi itáliai feldolgozásai alapján megkísérelt megfejtesése sokat árul el a megrendelő személyiségéről. Erről szól az előadás.

11.20–11.40

Vita

11.40–12.00

Kávészünet

Barokk és 19. század

Szekcióvezető: **Velladics Márta** (ELTE)

12.00–12.20

Jernyei Kiss János (PPKE)

A trencsényi jezsuita templom látszatkupolája

A Pozzo-tanítvány Christoph Tausch 1712–1715 között újíttotta meg a trencsényi jezsuita templom dekorációját. Rendszere elsősorban a rend bécsi templomát követi, a mennyezetképek fő eleme az alulnézetű kvadratura és rézsútos nézetre komponált látszatkupola. A trencsényi együttes szerényebb kvalitása és epigonális jellege mellett is érvényesül az a reflektív szemléletre való hívás, amely Pozzo római és bécsi műveinek sajátossága. A leginkább figyelemreméltó a látszatkupola feliratos kommentárja, ami mintegy mottóként szolgál és elárulja, hogy nem csupán a térkibővítés illuzionisztikus játékának szánták.

12.20–12.40

Kovács Imre (PPKE)

Megjegyzések a reneszánsz recepciótörténetéhez: Cellini Perseusa és Liszt

Az előadás tárgya Lisztnek egy 1838-ban írt, a nyilvánosságnak szánt, ún. utazó levele. Egy *ars poetica*-szerű vallomásról van szó, melyben a fiatal zeneszerző Cellini Perseusának és Berlioz Benvenuto Cellini című operájának kapcsolatát a társművészetek egymásra hatásának sajátos nézőpontjából elemzi. Az írás fontosságát az adja, hogy Liszt éppen ekkor zenetörténeti szempontból forradalmi tette vállalkozott. Arra, hogy bizonyos reneszánsz főműveket – Michelangelo *Il Pensieroso*-ját illetve Raffaello *Sposalizio*-ját – hangokká transzformálja. Joggal gondolhatjuk ezért: a levél vizsgálata közelebb vihet Liszt első képzőművészeti inspirációjú művei háttérében álló művészetfelfogásához.

12.40–13.00

Somhegyi Zoltán (KRE)

Pergamontól Detroitig.

Klasszikus romok és pusztuló épületek esztétika és etika között

Mind a festői romok, mind pedig azok a pusztuló épületek, amelyek a festői kvalitások helyett inkább aggasztó mivoltukkal tüntetnek, évszázadok óta kísérik és kísértik az embert. Előadásomban a romosodás különböző formáinak vetületeit vizsgálom, különös hangsúllyal egyes esztétikai és etikai aspektusokra. Elsőként a romok főbb típusainak jellemzőit ismertetem röviden, néhány tudománytörténetileg is klasszikus illetve kortárs elmélet segítségével, majd áttérek ezen típusok eltérő esztétikai regisztereinek vizsgálatára. Ezek után a romok (mind a tényleges, mind pedig az ábrázolt vagy „hivatkozott” romok) „erejének” fel- és kihasználására mutatok néhány példát, ahol többek között politikai vagy kereskedelmi és turisztikai célok (is) feltűnhetnek a háttérben. Végezetül pedig néhány izgalmas kortárs művészeti projekt „romfelhasználását” mutatom be. Az elemzések során klasszikus példák, „magasművészeti” alkotások és a populáris kultúra produktumai is megjelennek majd.

13.00–13.20

Vita

13.20–14.00

Ebédszünet

20. század

Szekcióvezető: **Gosztonyi Ferenc** (SZM – KEMKI)

14.00–14.20

Csáki Tamás (ELTE)

Bacher Vilmos síremléke és a zsidó funerális művészet értelmezései a 20. század elején

A Salgótarjáni utcai zsidó temető díszsorában fekete és szürke gránit obeliszkek magasodnak egymás mellett: a pesti közösség 20. század első éveiben elhunyt rabbijainak, a Rabbiképző professzorainak sírjai fölé az 1890-es évektől 1910-ig szinte egyforma emlékeket emeltek. A korabeli kőfaragóiparnak ezeket az átlagos produktumait szinte csak gondosan megválasztott, héber nyelvű sírfelirataik különböztetik meg egymástól. Az utolsó sírhelyre, az 1913-ban elhunyt Bacher Vilmos, a Rabbiképző igazgatója, a nemzetközi hírű hebraista sírja fölé egy a korábbiaktól teljesen eltérő karakterű, egyedi kiképzésű, gazdagon ornamentált fehérmárvány sírsztélé került, amelyet a pesti neológia nagy becsben tartott építésze, Lajta Béla tervezett. Az emlék monumentalitását, kivitelezésének igényességét tekintve túlszárnyalta a korábbi rabbi-síremlékeket, egyszerű, félkörívesen záródó formája révén azonban a sírkert, s általában a hazai zsidó temetők legegyszerűbb, köznépi síremlékeit idézte. Az 1918 körül felállított Bacher-síremlék megrendelésének, felállításának körülményei ugyan homályosak, a Lajta-életműben megtalálható előzményeire vonatkozó, bőségesebb adatok azonban segítséget adnak ennek a műnek az elemzéséhez is. Az így megragadható műcsoport értelmezéséhez az előadás két nagyon eltérő kontextust kíván felvázolni: röviden bemutatja azt, ahogy a kor zsidó tudományosságában kiforrálódott az előző századok temetői emlékeit műalkotásként vizsgáló szemléletmód, illetve ahogy a legrégebb pesti temető 1910-re befejezett felszámolása kapcsán az ilyen emlékekkel a pesti Szentegylet a gyakorlatban foglalkozni kényszerült.

14.20–14.40

Kopócsy Anna (PPKE)

Pierre Bonnard recepciója a két háború közötti magyar művészetben

Gyakran találkozunk a két háború közötti Gresham-körrel és a hozzájuk közelebb-távolabb elhelyezkedő művészekkel foglalkozó irodalomban Pierre Bonnard hatásának az említésével. Többek között Bernáth Aurél, Derkovits Gyula Szőnyi István, illetve Ámos Imre és Anna Margit műveinek egy részéről vélekednek így a művészettörténészek. Ugyanakkor ezek a megállapítások az általánosság szintjén maradtak, a szerzők nem különösebben magyarázták meg őket. Az előadás megpróbálja alaposabban leírni e vélt vagy valós hatás jellegzetességeit, megkísérli felkutatni azokat a közvetlen vagy közvetett forrásokat, amelyekkel a fent említett művészek Bonnard kapcsán találkozhattak. A feladat különösen nehéz, mert az érintett alkotók többsége Franciaországba csak akkor látogatott el, amikor ezeket a hatásokat már integrálták műveikben, sőt volt akit akkorra már egészen más dolgok foglalkoztattak. (Derkovits pedig sosem járt ott.)

14.40–15.00

Révész Emese (ELTE)

Változatok a múltidézésre: Az 1971-es Dürer-évforduló kortárs grafikai tárlata

Dürer születésének 500. évfordulóját Európa-szerte nagyszabású emlékkiállításokkal ünnepelték, amelyek a reneszánsz nagymester kortárs reflexiójára is módot adtak. Magyarországon a Magyar Nemzeti Galéria kifejezetten grafikai pályázatot hirdetett Dürer emlékére. Olyan pillanatban került megrendezésre ez a kiállítás, amikor a magyar grafika rendkívül érzékenyen reagált a múlt mintaképeinek újraolvasására. A tárlat a magyar grafika hatvanas években kiteljesedő „aranykorának” szimbolikus lezárását jelentette, és a korszakban meghatározó archaizáló tendenciák összegzését nyújtotta.

15.00–15.20

Kávészünet

15.20–15.40

Szőke Annamária (ELTE)

***Művészettörténet-tanítás és -tanulás az ELTE BTK Művészettörténeti Tanszékén:
Németh Lajos oktatói tevékenysége***

A doktori iskolában 2020-ban elkezdett kutatás ismertetése. A témára és az időszakra vonatkozó dokumentumok, források és visszaemlékezések összegyűjtése, valamint interjúk készítése után elsősorban Németh Lajos 1985–1987-es egyetemi előadásai alapján írt „tankönyve” (*Törvény és kétely. A művészettörténet-tudomány önvizsgálata*. Gondolat Kiadó, Budapest 1992) egyes fejezetei, témakörei szoros olvasásával foglalkozunk az egyes félévekben a doktori hallgatókkal. Előadásom célja az eddigi fejlemények összefoglalása és bemutatása mellett a program lehetséges kifutásainak vázolása.

15.40–16.00

Rényi András (ELTE)

Munkahipotézis egy OTKA-kutatáshoz:

Kondor Béla élete és műve – posztoszocialista perspektívából

Az előadás a 2021. decemberében elindult, a Kondor-életmű tudományos feldolgozását célzó négyéves OTKA-kutatás munkahipotézisét ismerteti. A terv része – az online oeuvre-katalógus létrehozásával kapcsolatos munkálatokon túl – a Kondor-életmű művészettörténeti helyének pontosabb definiálása, az 1956–1972 közötti időszak művészeti életéhez (art world) fűződő kapcsolatainak, személyi kötődéseinek és intézményi beágyazottságának részletekbe menő feltárása. A kutatás célja, hogy a kondori művészet „egyetemességének” ideologikus ködképét historizálja, újrakontextualizálja és a Kádár-kori szocializmus szövetébe való szerves beágyazottságát igazolja. A nem stíluskategóriaként (vagyis nem „szocreálként”) felfogott „szocialista realizmus” esztétikai konstrukciói és Kondor művészete közötti strukturális jellegű összefüggés az egyik oka annak, hogy a baloldali társadalmi utópiák végső kihunyta és a „létező szocializmus” megsemmisülése a rendszerváltás után miért tette lényegében ad acta Kondor Bélának a maga idején még revelatív módon jelenvaló művészetét.

16.00–16.20

Vita